

СТРАТЕГІЇ АРГУМЕНТАТИВНОГО ДИСКУРСУ (на матеріалі законодавчих текстів)

Коваль Н. Є.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті досліджено особливості аргументації в законодавчому дискурсі. Способом реалізації аргументації є аргументативний дискурс, що включає мовні одиниці і мовленнєві конструкції, фактори екстралінгвального характеру та аргументативні стратегії, які використовуються і враховуються аргументатором з метою максимального переконуючого впливу на адресата.

Ключові слова: аргументація, аргументативний дискурс, стратегія, юридичний дискурс, законодавчий дискурс, мовні засоби аргументації.

В статье исследуются особенности аргументации в законодательном дискурсе. Способом реализации аргументации является аргументативный дискурс, включающий языковые единицы и конструкции, экстралингвистические факторы и аргументативные стратегии, которые используются аргументатором с целью максимального убеждения адресата.

Ключевые слова: аргументация, аргументативный дискурс, стратегия, юридический дискурс, законодательный дискурс, лингвистические средства аргументации.

The article focuses on the problem of argumentation in the legislative discourse. Argumentation is evaluated within argumentative discourse, with reference to its linguistic, logical, social, cognitive and psychological peculiarities. Argumentative strategy and its components used to provide evidence and persuade an addressee of the legal documents are examined.

Keywords: argumentation, argumentative discourse, strategy, legal discourse, legislative discourse, linguistic means of argumentation.

Проблема аргументації, яка розглядалася ще за часів Арістотеля, залишається актуальною і в наш час. Розв'язання цієї проблеми пов'язують в основному з психологічною теорією прийняття рішень і транслокалізацією на площину когнітивної теорії [1; 2; 3]. Аналіз аргументації в межах когнітивної парадигми дозволяє визначити її як когнітивний механізм експлікації концептуальних цінностей, як комплекс вербально реалізованих когнітивних процедур обробки знання, які приводять до зміни його онтологічного статусу в моделі світу слухача, впливаючи таким чином на процес прийняття рішень [15, с.3].

У наукових працях аргументація визначається як сукупність форм та засобів апелювання комунікантів до різних категорій цінностей (емоційно-пізнавальних, етичних почуттів) і спирається на комплекс логічних, психологічних і мовних механізмів вираження. Тобто, спілкування в умовах аргументації, що характеризується інтенціональними настановами комунікантів на повну або часткову зміну картини світу опонента, припускає початкову відміну картини світосприйняття, внутрішніх світів комунікантів, а також їхніх розумових (*ментальних*), або – у вузькому тлумаченні, що орієнтується на мовленнєву, доказову діяльність, – аргументаційних полів. Аргументаційне поле – поняття суто дискурсивне. Воно визначається як сукупність мовно-логічних засобів вираження комунікативної позиції учасників спілкування, а також комплекс супутніх цьому процесу психічних та ментальних операцій.

Мислення як першооснова та передумова будь-якої ментальної дії та стану створює своєрідну ментальну ауру навколо всіх процесів, пов'язаних з використанням розумових здібностей людини. Саме ментальне поле, як найбільш ранній онтологічний прецедент аргументаційного поля, характеризує людське спілкування в цілому. Однак аргументаційні процеси базуються не тільки на концептуальних засадах мислення. Процеси у свідомості людини, що асоціюються

з аргументацією, їхня кореляція зі способом отримання вихідної інформації підтверджують спорідненість аргументації з механізмом пам'яті. Однією з основних засад аргументації є знання, яке може мати різні форми вираження та різні процесуальні передумови. Цей факт підтверджує концептуальну співвіднесеність феномену аргументації з основними механізмами процесу пізнання. Аргументація як спосіб та процес мислення спирається на притаманні мисленню психічні параметри та загальноприйняті способи їхньої експлікації.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що вона розроблялася на теренах новітньої комунікативно-прагматичної та лінгвокогнітивної парадигм, що дає можливість поглибити вивчення юридичних текстів різної категорії, змісту та прагматики, простежити шляхи і напрями їхнього формування, визначити специфіку структурної будови аргументативного дискурсу та проаналізувати соціолінгвістичні особливості аргументації в законодавчому дискурсі.

У цій статті ми ставимо за **мету** дослідити та визначити складові категорії аргументативного дискурсу та проаналізувати особливості аргументації в законодавчому дискурсі.

Завдання – простежити екстралінгвістичні фактори, які впливають на специфіку загальної прагматичної настанови юридичного аргументативного дискурсу.

Предметом вивчення є мовні та екстрамовні засоби аргументації в англійському юридичному дискурсі.

Об'єктом розгляду виступають комунікативно-прагматичні особливості законодавчих текстів.

Аргументація як соціально детермінований процес є апеляцією до почуттів та розуму учасників комунікації шляхом вибору того чи іншого засобу впливу. Специфіка вибору засобу аргументації визначається особливостями ситуативної оптимізації аргументативних актів, комунікативною компетенцією співрозмовників. Аргументація як загальнофілософське поняття є комплексом засобів мовного вираження, дослідження яких не може обмежуватися замкнутим колом вивчення внутрішньорівневих стосунків між об'єктами мови. Воно потребує визначення екстралінгвальних факторів, які впливають на особливості функціонування в певному вербальному оточенні.

Теорія аргументації – це підхід, який об'єднує як вимоги логіки, так і вимоги лінгвістики щодо ґрунтовного аналізу комунікації. Логіка зорієнтована на формальну частину мислення, лінгвістика – на вербальне спілкування. Теорія аргументації прагне встановити формальні процедури, що конкретизують спілкування. Аргументація при цьому, за словами Г. Г. Почепцова, визначається як “соціальна, інтелектуальна й вербальна активність, що служить тому, щоб довести або спростувати думку, що складається з низки висловлювань і спрямована на отримання схвалення від аудиторії” [13, с. 33].

Загалом, цей підхід намагається сформулювати теоретичні засади того, як саме відбувається диспут, які аргументи є коректними, якими є різновиди аргументів, які мовні помилки можуть припускатися. При цьому мовцями є звичайні люди, що діють за звичайних обставин. Це досить важлива відмінність теорії аргументації від логіки, яка хоч і вивчає комунікацію, але робить це в досить штучних контекстах. Відповідно, теорія аргументації вивчає не думки, а їхнє вербальне виявлення; це ще одна її відмінність від логіки. Остання відмінність полягає в соціалізації теорії аргументації.

Інтеграція наук та їхній взаємовплив привели до того, що в теорії аргументації почали домінувати фактори соціального характеру. Сучасна теорія аргументації пов'язана з такими актуальними напрямками, як інженерія людських факторів, категоризація людської поведінки, моделювання діяльності людини. Дослідження останніх років зосереджені на таких питаннях теорії аргументації, як: 1) особливості аргументативного дискурсу (А. Н. Баранов, А. Д. Белова [1-2; 4-5]); 2) співвідношення аргументації та логіки (А. А. Івін [9]); 3) особливості аргументації в різних видах дискурсу (Н. М. Коваль, Л. Г. Ряполова, Т. А. Скуратовська та ін. [10; 15; 16;]); 4) структурування аргументації, взаємозв'язок теорії аргументації і риторики (О. М. Зарецька [8]).

Теорія аргументації привертає особливу увагу завдяки своїй практичній спрямованості. Вона не відкидає ті чи інші приклади як неіснуючі, а навпаки, намагається ввести їх у свою структуру. Однак на цьому етапі теорії аргументації все ще бракує власної теоретичної бази, якщо вона претендує на принципово свою позицію в науці, оскільки ні логіка, ні теорія мовленнєвих актів не можуть виступати в ролі подібної бази, тому що вони є окремими напрямками зі своїми власними завданнями та цілями.

У межах сучасної теорії аргументації здійснюється розробка нової теорії – теорії аргументації в мовній системі (*argumentation in the language-system*), яка досліджує аргументативний потенціал самої мови. Дослідження в цій галузі ставлять за мету показати, яким чином і наскільки глибоко аргументативні риси існують як даність у мовній системі; як на певних рівнях мова може аргументувати сама по собі і як мова може накладати обмеження на власну діалогічну й інтерактивну аргументацію [18, с. 40; 17, с.17]. Складність визначення та побудови теорії аргументації полягає в комплексному характері поняття аргументації, яке є об'єктом глобальної і міждисциплінарної теорії мовного впливу. Як зазначає А. Н. Баранов, на цьому етапі, теорію аргументації можна визначити як інтегральну дисципліну, що поєднує дані логіки, психології, лінгвістики, філософії, соціології та багатьох інших наук [2]. У сучасних дослідженнях теорія аргументації та дискурсивний аналіз виступають у тісній єдності, оскільки в мовленні аргументація реалізується як аргументативний дискурс, характерними особливостями якого є суперечність, яка виражається в когнітивному чи аксіологічному конфлікті, і протиставлення – як когнітивне моделювання повідомлення, як техніка переконання [4, с. 3].

Дискурс як канал реалізації аргументаційних зусиль демонструє переплетення норм мови, логіки, риторики та психології. Дискурс дозволяє зрозуміти співвідношення, яке виникає між мовними одиницями та концептами, які їх денотують, а також співвіднести концептуальний зміст з формами його мовної реалізації. Оскільки в дискурсі на перший план виходять соціальні та антропологічні параметри комунікації, кожний тип дискурсу є орієнтованим на прагматичний аспект спілкування, на реалізацію іллокутивної функції.

Аргументація передбачає максимально ефективне та цілеспрямоване використання мовних засобів, що регулюється, з одного боку, безпосередньою комунікативною інтенцією мовця і нормами мовленнєвої поведінки, які переважають у соціумі, а з другого, – граматикою відповідної мови. У процесі аргументації мовець реалізує себе як особистість, демонструє свою мовну та комунікативну компетенцію. На способи аргументації представленої інформації впливають також культурні норми та категорії мовних і концептуальних картин світу. Така концепція дає можливість об'єднати традиційний системоцентричний та відносно новий антропоцентричний підходи до вивчення мовних явищ, поглиблюючи в такий спосіб загальнотеоретичні уявлення про сутність граматичних категорій та їхню інтерпретацію.

Слушними з цього приводу є ідеї, висловлені Ж.-К. Анкомбром та О. Дюкро, про те, що прагматичне значення висловлення залишається незрозумілим поза його інформативним (*семантичним*) змістом, який залежить від граматичної (*синтаксичної*) структури [11, с. 6]. Зміст висловлення містить семантичне та прагматичне (аргументативне) значення, які взаємодіють між собою. Таким чином, аргументація визначає стратегії і механізми, які використовує адресант для переконання адресата.

Термін “стратегія” дедалі частіше функціонує в лінгвістичній літературі і вже утвердився в лінгвістичних дослідженнях. Цим поняттям оперують Дж. Гамперз для вивчення дискурсивних стратегій, Т. А. ван Дейк – у розробленні стратегій розуміння зв'язного тексту, Д. Л. Симон – для визначення загальної схеми в інтерпретації мовної поведінки комунікантів. У широкому розумінні, стратегії і тактики вербального спілкування зумовлені потребами мовної особистості в самовираженні й самоствердженні та спрямовані на досягнення певного психологічного впливу на конкретного адресата повідомлення. Іншими словами, комунікативні стратегії і тактики

індивіда зумовлюються індивідуальною особистісною стратегією. Дискурсивна стратегія є планом-програмою оптимальної реалізації комунікативної інтенції, а тактики являють собою оптимальні засоби її реалізації.

Слід зазначити, що, незважаючи на значну кількість робіт, присвячених стратегічним аспектам комунікації (Т. Н. Нікульшина, Л. Г. Ряполова, Т. А. ван Дейк та ін.) [12; 15; 6], на сучасному етапі розвитку комунікативної лінгвістики як поняття комунікативної стратегії, так і типології стратегій варіюються в широкому діапазоні, при цьому не завжди має місце чітке розмежування понять стратегії і тактики.

Термін “стратегія” в лінгвістичному розумінні, на думку Д. Таннен, використовується для “вираження системності у використанні мови” [18, с. 48]. Однак більш конкретно розуміння пропонує Т. А. ван Дейк, визначаючи стратегію як “особливість когнітивних планів. Такі плани являють собою загальну організацію певної послідовності дій і включають мету взаємодій” [6, с. 272]. Стратегія побудови дискурсу дозволяє, на думку В. З. Дем’янкава, використовувати правила ведення спілкування тією чи іншою мірою ефективно, залишаючись у рамках прийнятих у певному соціумі конвенцій [7, с. 335].

Ми поділяємо думку про те, що стратегія має регулюватися двома основними принципами: вона повинна бути ефективна лише в певній, конкретній ситуації, і максимального ефекту слід досягати за мінімуму зусиль. Таким чином, можна виділити такі складові категорії стратегії:

- 1) *цільовизначення*, яке включає вибір однієї з багатьох заданих цілей;
- 2) *формування стратегії* – оцінка ситуації;
- 3) *вербалізація* – виконання.

Стратегія – це свого роду робоча гіпотеза стосовно правильної структури і побудови тексту та втілення в ньому необхідної інформації. Стратегія має визначати, коли і яку інформацію сповістити та які лексичні одиниці і синтаксичні структури найповніше відобразатимуть її наміри.

У широкому сенсі під стратегією розуміють певну загальну інструкцію, характер якої залежить від інтенції адресанта та, відповідно, від типу дискурсу. Так, в основі нарративного дискурсу є нарративна стратегія автора як спосіб репродукції послідовності явищ і подій, що відбуваються, вона і визначає використання основних граматичних категорій. В аргументативному дискурсі стратегія переконання полягає у взаємодії інформації, що надходить (мета якої переконати), з усією системою настанов, цілей та мотивації особистості. Вибір мовних засобів для реалізації комунікативного наміру входить до текстових стратегій (*textual strategies*), які, у свою чергу, регулюються дискурсивними стратегіями відповідно до жанрів та специфіки впливу різноманітних екстралінгвальних факторів.

Аргументація є особливо раціональним засобом переконання, оскільки в ідеалі ґрунтується на аргументах, що йдуть від розуму, а не від почуттів та емоцій людини [14, с. 269]. Аргумент, як інструмент процесу логічної аргументації, являє собою доказ (*комплекс доказів*), що виступає обґрунтуванням відповідної тези. Значну роль у розвитку логічної аргументації відіграла аристотелівська силогістика. Класичний силогізм – це єдність двох суджень (*аргументів або засновків*), які “утримуються” як ціле завдяки проміжному поняттю, що їх єднає. З двох аргументів (*засновків*) постає висновок (*тезис*).

Схвалення або прийняття аргументації аудиторією вносить суб’єктивний елемент у її розуміння, без якого неможливе переконання. Ефективність аргументації залежить від того, чи погоджується аудиторія з доводами й аргументацією в цілому. Така згода може розглядатися як інтерсуб’єктивний фактор, який органічно доповнює об’єктивні критерії правильності й обґрунтованості аргументації. Врахування фактора аудиторії дає можливість обрати найбільш адекватну стратегію аргументації.

Використання мови як інструмента переконання переводить аргументацію в комунікативний процес, метою якого є заміщення когнітивного та/або аксіологічного дисонансу між аргументатором і реальним або гіпотетичним адресатом. А. Д. Белова зазначає, що стратегічна мета аргументації – переконання адресата аргументатором – указує на діалогізм як засіб організації аргументації, наявність постійного і необхідного зворотного зв'язку, інтерактивний характер аргументації [4, с. 6].

Соціальний контекст аргументації також значною мірою впливає на її мовну структуру. Соціальність аргументації визначається не тільки соціальною природою конфлікту як причини виникнення та середовища аргументації, але й соціальними параметрами комунікативної ситуації, а саме статусно-рольовою конфігурацією її учасників, що визначає стратегію й тактику їхньої вербальної поведінки.

Способом реалізації аргументації в комунікації є аргументативний дискурс, що включає мовні одиниці і мовленнєві конструкти, невербальні компоненти та фактори екстралінгвального характеру, які використовуються і враховуються аргументатором з метою максимального переконуючого впливу на реципієнта.

Аргументативна ситуація передбачає спрямованість на розв'язання конфлікту вербальними засобами. Однак поняття аргументативного дискурсу дозволяє враховувати невербальні аспекти комунікації, а також цілий набір аргументаційно-релевантних немовних компонентів, зокрема антропологічні та соціальні фактори. Це сприяє актуалізації аргументативної ситуації з урахуванням інтерактивного характеру комунікації. Таким чином, суперечність, яка знаходить своє відображення в когнітивному або аксіологічному конфлікті, та протиставлення як когнітивне моделювання повідомлення є важливими характеристиками аргументативного дискурсу, що значною мірою визначають особливості його функціонування. Голландські лінгвісти Ф. ван Еемерен та Р. Гроотендорст визначили такі базові ознаки аргументації:

- 1) аргументація є соціальною, інтелектуальною та вербальною діяльністю;
- 2) аргументація складається з набору тверджень (*суджень*) і спрямована на адекватне сприйняття (*схвалення*) аудиторією [13, с.113].

До основних видів аргументативного дискурсу належать: академічний, політичний, рекламний, юридичний, діловий та побутовий. Виступи юристів у суді завжди вважалися головним видом аргументативного дискурсу, а аргументація в суді – прикладом аргументації. Більше того, існує думка, що концепції, процедури, моделі аргументації в різних галузях, які безпосередньо не мають стосунку до права, були запозичені власне з юриспруденції. Юридичний дискурс та законодавчий дискурс як його різновид вивчалися в межах сучасної лінгвістики, однак найчастіше основний акцент робився на логіко-риторичному, а не аргументативному аспекті мовленнєвого аналізу.

Юриспруденція належить до числа аргументативно-активних сфер. Мова юриспруденції становить вузькоспеціальну терміносистему, яка сформувалася паралельно з інститутом права, отже, може певною мірою вважатися частиною самої юридичної системи. Однак, крім терміносистеми, сучасне право базується на аргументації, теорії переконання.

Право, особливо Комерційне та Договірне право, що є предметом нашого дослідження, імпліцитно передбачає наявність конфліктної ситуації, конфліктуючих аргументів та механізми і засоби їхнього запобігання чи усунення. Аргументація в законодавчому дискурсі, на відміну від аргументації у формальній логіці, не обмежується зазначенням істини, вона ставить своїм завданням стимулювання конкретних практичних дій, тобто здійснення мовленнєвого впливу на адресата таким чином, щоб він добровільно виконав очікувані адресантом дії. Ми розуміємо під аргументацією комунікативну діяльність суб'єкта, що ґрунтується на взаємодії вербальних, невербальних та екстралінгвальних компонентів.

Законодавчий дискурс є видом аргументативного дискурсу, який охоплює мовні одиниці і мовленнєві конструкції, невербальні компоненти та фактори екстралінгвального характеру, що використовуються та враховуються аргументатором з метою максимального переконуючого впливу на реципієнта. Особливість юридичного дискурсу полягає насамперед у жорсткій фіксації ролей в аргументативній ситуації та моделей мовної поведінки, призначеної для кожного з учасників комунікативної події. Інша важлива особливість аргументативного дискурсу, на нашу думку, полягає у впливі юридичної терміносистеми, яка висуває специфічні вимоги до мовлення.

За нашими спостереженнями, особливість аргументації в законодавчому дискурсі полягає в жанровій специфіці цього типу дискурсу та його належності чи співвіднесеності з офіційно-діловим стилем, якому притаманні такі стилістичні риси, як точність, логічність, однозначність, послідовність і чіткість викладу, загальність та всеосяжність (чи об'ємний діапазон).

Дотримання норм логічної послідовності є характерним для раціональної аргументації в законодавчому дискурсі. Оскільки законодавчий дискурс стосується підготовленого, запланованого мовлення, то підготовленість аргументації в ньому означає, по-перше, ретельно сплановану підготовку комунікації з урахуванням усієї специфіки ситуації, раціоналізації та логізації мовлення за допомогою правильного добору мовних засобів; по-друге, визначеність предмета аргументації та соціальну регламентованість ситуації, яка змушує суб'єкт дотримуватися певної мовної моделі. Логічні правила становлять основу аргументації, оскільки жодні аргументи не впливатимуть, якщо вони не пов'язані логічно. Для аргументації достатньо, щоб твердження були обґрунтованими, тобто підтверджувалися свідченнями, фактами або іншими даними.

Юридичний дискурс, і зокрема законодавчий, став популярним об'єктом соціологічного дослідження через дедалі ширше визнання права як інструмента соціальної дії. Право відображає звичаї та цінності суспільства і одночасно зміцнює принципи поведінки, які суспільство вважає правильними (або хибними). Інакше кажучи, право відображає і водночас кодифікує етичні цінності суспільства. Законодавчий дискурс, як і будь-який інший дискурс, можна розглядати як соціально зумовлену комунікативну діяльність. Суспільство як соціально неоднорідне утворення впливає не тільки на розвиток мови, але й веде до соціальної диференціації в комунікативному процесі, оскільки використання тих чи інших мовних засобів і мовленнєвих стратегій зумовлене такими соціальними характеристиками носіїв мови, як вік, стать, рівень добробуту й освіти, професійна належність, а також і соціальними ролями учасників комунікації. Соціальність ситуації спілкування визначається стандартним для конкретного випадку набором ролей учасників і правил, що регулюють взаємодію між ними. Статусно-рольові позиції комунікантів у межах соціальних ролей також впливають на вибір мовних одиниць та стилю мовленнєвої поведінки.

В основі взаємодії комунікантів у межах законодавчого дискурсу, крім мовних факторів, діють антропологічні та соціальні макрофактори. Це зумовлює необхідність урахування соціальних та психологічних параметрів аргументативної ситуації, статусно-рольової конфігурації партнерів, широкого кола позалінгвальних факторів для вивчення аргументації в законодавчому дискурсі.

Законодавчий дискурс має свою сферу функціонування, особливості реалізації, отже, виступає різновидом інституційного дискурсу. У певних стереотипних ситуаціях, закріплених за тими чи іншими суспільними, політичними, правовими інститутами, існують чітко визначені ритуальні правила поведінки та рамки, вихід за які є досить обмеженим. Таким ситуаціям-сценаріям притаманний високий ступінь передбачуваності, що впливає на організацію аргументації та мовні засоби її реалізації в дискурсі.

Досліджуючи особливості аргументації, вважаємо за доцільне зазначити, що законодавчий дискурс поєднує в собі риси директивного й авторитарного дискурсів, між учасниками комунікації чітко простежується дистанція влади. Авторитарність та директивність виражені у вербальних та невербальних стратегіях. Ця проблематика потребує подальших ґрунтовних студій.

Смислова організація дискурсу тією самою мірою, що й інші аспекти когнітивної інфраструктури дискурсу, впливає на його аргументаційне звучання та спонукальну дієвість, у свою чергу, актуальне членування дискурсу сприяє виділенню інформації, важливої для переконання та спонукання до дії. Поза залежністю від логічної чи психологічної орієнтованості процесу аргументації кожен акт аргументації зокрема та аргументативний дискурс у цілому реалізуються за допомогою різних мовних засобів. Саме тому лінгвістичний аналіз аргументації надає можливість зрозуміти сутність аргументації як логіко-лінгвопсихологічного феномену мислення.

Література

1. Баранов А. Н. Лингвистическая теория аргументации (когнитивный подход): автореф. дис. ... докт. филол. наук: 10.02.04 / А. Н. Баранов. – М., 1990. – 48 с.
2. Баранов А. Н. Сергеев В. М. Лингво-прагматические механизмы аргументации // Рациональность, рассуждение, коммуникация. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 22-41.
3. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики: Монографія / Флорій Сергійович Бацевич. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 281с.
4. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / А. Д. Белова. – К., 1997. – 311 с.
5. Белова А. Д. Поняття “стиль”, “жанр”, “дискурс”, “текст” у сучасній лінгвістиці // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка: Іноземна філологія. – 2002. – Вип. 32-33. – С. 11-14.
6. Дейк Т. А., ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А., ван Дейк; [пер. с англ.]. – М.: Прогресс, 1989. – 321 с.
7. Демьянков В. З. Конвенции, правила, стратегии общения (интерпретирующий подход к аргументации) // Изв. АН СССР. Сер. лит-ры и яз. – 1982. – Т. 41. – № 4. – С. 327-337.
8. Зарецкая Е. Н. Риторика: Теория и практика речевой коммуникации / Е. Н. Зарецкая. – М.: Дело, 2002. – 480 с.
9. Ивин А. А. Основы теории аргументации / А. А. Ивин. – М.: ВЛАДОС, 1997. – 351 с.
10. Коваль Н. М. Прагматична роль суспільно-політичного дискурсу та реалізація комунікативної інтенції мовця // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – К.: КНЛУ. – 2003. – Вип. 9. – С.136-142.
11. Минкин Л. М. Языковой и речевой аспекты теории прагматики // Вісник КЛУ. – 1999. – Том 2, № 1. – С. 6-11.
12. Никульшина Т. Н. Информационная стратегия в побудительном дискурсе (на материале английского языка): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Т. Н. Никульшина. – К.: КДПУ, 1998. – 190 с.
13. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації / Г. Г. Почепцов. – 2-е вид. – К.: Вид. центр “Київський університет”, 1999. – 308 с.
14. Рузавин Г. И. Логика и аргументация / Г. И. Рузавин. – М.: Культура и спорт, ЮНИТИ, 1997. – 351 с.
15. Ряполова Л. Г. Аргументація в спонукальному дискурсі: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Л. Г. Ряполова. – К.: КДПУ, 1993. – 192 с.
16. Скуратовська Т. А. Аргументація в американському судовому дискурсі (на матеріалі справ за участю суду присяжних): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Т. А. Скуратовська. – К., 2002. – 196 с.
17. Cotterill J. Language in the Legal Process / J. Cotterill. – L.: Palgrave Macmillan Ltd, 2002. – 276 p.
18. Tannen D. Discourse Analysis / Deborah Tannen. – 1997. – <http://www.lsadc.org/web2/discourse.html>.